

Sætningsemner og regulative partikler

Marie Herget Christensen & Sune Gregersen

Københavns Universitet – Uppsala universitet
mherget@hum.ku.dk – sngs@proton.me

Grammatik over det Danske Sprog – 15 år efter
Københavns Universitet, 19. maj 2026

UPPSALA
UNIVERSITET

Dagsorden

- 1 GDS om sætningsemner
- 2 To slags sætningsemner
- 3 *Hit*-konstruktionen
- 4 *Pyt* og *pjat*
- 5 Opsamling

1 GDS om sætningsemner

2 To slags sætningsemner

3 *Hit*-konstruktionen

4 *Pyt* og *pjat*

5 Opsamling

"Sætningsemne"

- Prædikation uden finit verbum, typisk med retningsadverbial eller præpositionssyntagme som prædikat (GDS, s. 148, 1623):
 - (1) ud med dommeren!
 - (2) og så dommeren ud
 - (3) Og så til den traumatiske lakseaffære på Brusgården
- Kan have middelbart valensled med *med* (antisubjekt, jf. GDS, s. 1184) eller nominalt valensled ('positivsubjekt'?)

Sætningsemner i grammatisk tradition

- Termen bruges (først?) af Dahl (1884) og siden bl.a. af Mikkelsen (1911: 154-6) og Diderichsen (1962: 198-201)
- Forskellig ekstension, men vist altid bredere end i GDS
 - Diderichsen (1962: 199) inkluderer fx også "Telegram- og Overskriftssprog" (*Student dræbt under Sporvogn*) og ordsprog (*Den Tid, den Sorg*)

Sætningsemner ifølge GDS

- Sætningsemner med initialt prædikativ er regulative:
 - (4) ud med dommeren!
- Sætningsemner med andet initialt element er non-regulative, fx konstative eller interrogative (GDS, s. 149):
 - (5) a. og så dommeren ud
 - b. og så ud med dommeren

Sætningsemners topologi

Tabel 1: Skema for sætningsemner (efter GDS, s. 1625)

K	Fok	Adv	Neg	NV	Adv	P	MV	Adv
og		så		dommeren		ud	med dommeren	
men		nu			hurtigt	ud		
eller	hvorfor	så	ikke	os alle tre		afsted derved	med dig	sammen?

K = konjunktional; Fok = fokused; Adv = adverbialer; NV = nominalt valensled; P = prædikativ; MV = middelbart valensled

Sætningsemner ifølge Westergaard

- Ikke topologisk kodning af modus i sætningsemner
 - Regulativ (LW: direktiv) er "den prototypiske betydning, som udvides til også at varetage stilistiske og narrative funktioner" i fortidige kontekster (Westergaard 2018: 84)
- (6) Vi kom op med elevatoren til 2. Sal og allerede ude på gangen blev vi mødt af kakerlakker- så **afsted** med os igen. (anmeldelse på booking.com, 21. juli 2025)

- ① GDS om sætningsemner
- ② To slags sætningsemner
- ③ *Hit*-konstruktionen
- ④ *Pyt* og *pjat*
- ⑤ Opsamling

Teliske sætningsemner

- GDS' sætningsemner indeholder næsten alle teliske udtryk (*ud, afsted, til den traumatiske lakseaffære på Brusgården* osv.)
- Westergaard (2018) foreslår 'direktive dynamisk-lokative' sætningsemner ('direktiv' fordi dette iflg. Westergaard er grundfunktionen)
- Vi foreslår **teliske sætningsemner**

Regulative sætningsemner

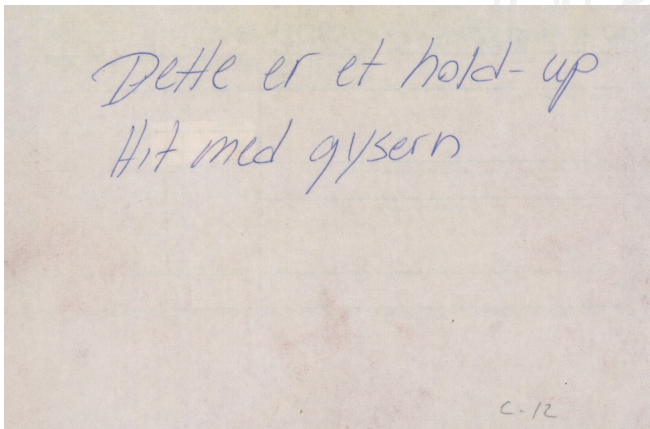
- Paradigme af sætningsemner der adskiller sig fra de teliske:
 - ... har kun regulative funktioner
 - ... tillader ikke nominalt valensled, kun middelbart med *med*
 - ... optræder hyppigt med dialogiske partikler (*nu/da*)
- Har ikke retningsadverbialer eller præpositionssyntagmer som kerne, men en heterogen klasse af partikler, substantiver og fraser: *hit*, *skidt*, *pyt*, *skide være*, *pjat*, *vrøvl* mfl.
- Vi kalder dem **regulative sætningsemner**

Tre eksempler

- (7) **Hit** med pengene eller jeg skyder (Danske trusler)
- (8) **pyt** med at det er koldt og blæser lidt (LANCHART)
- (9) – Jeg er 23.
– **Pjat** med dig. Det tror jeg ikke på. (OpenSubtitles)

- 1 GDS om sætningsemner
- 2 To slags sætningsemner
- 3 *Hit*-konstruktionen
- 4 *Pyt* og *pjat*
- 5 Opsamling

Figur 1: *Hit*-konstruktionen i aktion (Danske trusler)

Hit-konstruktionen

- *Hit* forekommer udelukkende i *hit*-konstruktionen, som udtrykker en ”kommanderende opfordring til at give den talende noget bestemt” (DDO, *hit* 2)
- Etymologisk en sideform til *hid*, men er ikke et adverbium i moderne dansk (Christensen & Gregersen 2025)

Hit og valensled

- *Hit* kan ikke have nominalt valensled, kun middelbart:
(10) a. **Hit** med alle jeres drikkevarer! (OpenSubtitles)
b. *Alle jeres drikkevarer hit!
- Valensleddet kan kun udelades hvis kontekstuelst utvetydigt:
(11) Og så gav han dig blot en dollar? **Hit!** (OpenSubtitles)

Topologi: teliske sætningsemner vs. *hit*

Tabel 2: Skema for teliske sætningsemner (jf. slide 7)

K	Fok	Adv	Neg	NV	Adv	P	MV	Adv
men		nu			hurtigt	afsted	med dig	

Tabel 3: Skema for *hit*-konstruktionen

K	Adv	<i>hit</i>	DP	MV	Adv
og		hit	så	med de fritter	
	Bare	hit		med pakken	

Hit som regulativ partikel

- *Hit* minder strukturelt og funktionelt om en imperativ:

(12) Hit (lige/så/nu/*jo/*vist) med nøglerne!

(13) Husk (lige/så/nu/*jo/*vist) nøglerne!

- Men *hit* kan ikke bøjes eller tilføjes subjekt (i mods. til imperativer, jf. GDS, s. 316-7; Christensen 2007: 89-90):

(14) *Du hitter med pengene nu!

- (15) a. Super, tag du bare hjem og sov. (OpenSubtitles)
b. Hit (*du/*I) med pengene!

Figur 2: *Hit igen* (Rasmus Klump, bd. 23, s. 6; Nielsen, pers. komm.)

- ① GDS om sætningsemner
- ② To slags sætningsemner
- ③ *Hit*-konstruktionen
- ④ *Pyt og pjat*
- ⑤ Opsamling

Tre beslægtede konstruktioner

- 1 *Hit*-konstruktionen udtrykker ordre om overførsel af en referent
- 2 Ubetydelighedskonstruktionen (*pyt* mv.) udtrykker opfordring til ikke at tage et forhold for tungt
- 3 Upålidelighedskonstruktionen (*pjat* mv.) udtrykker opfordring til at ignorere nogens udsagn eller synspunkt

Figur 3: *Pyt* som identitetsmarkør (dänemark.shop)

Ubetydelighedskonstruktionen (*pyt/skidt*)

- Sætningsemner med *pyt*, *skidt* mv. opfordrer til ikke at tage valensleddets referent for tungt; referenten oftest en situation
- Kan kombineres med (i hvert fald) *nu/da/dog/så/også*

(16) Han nåede da også at tisse over hele min tunika og sit tæppe. Men **pyt** dog med det. (hundegalleri.dk)

(17) CHI: den larmer
INV: ja men **skidt** nu med det
(CHILDES)

Ubetydelighedskonstruktionen (*fred* mv.)

- Andre mulige kerner: *fred*, *skide*, *blæse*, *pis*, *pjat*

- (18) Tak og lov præger det ikke disputatsen – disse til tider helt vilde fortolkninger. Men de skal tilsyneladende med hist og pist. **Fred** så med det. (historie-online.dk)
- (19) **Skide** med nøglerne, vi kortslutter bare lortet (OpenSubtitles)
- (20) så **blæse** da med om han ikke gider at få strakt armen (hundegalleri.dk)
- (21) Så **pis** da med, hvordan det er sket i første omgang (Facebook)
- (22) (11.9.) er sådan en lidt øv dato, men **pjat** med det (min-mave.dk)

Fakultativt være

- Fakultativt kan *være* indsættes (efter evt. dialogisk partikel)

- (23) det er klart den vil jo godt lidt i baren sådan en otte liters V10'er men altså **pyt** nu **være** med det (YouTube)
- (24) Skål og **skide være** med det (OpenSubtitles)
- (25) de kunne godt have givet den en lidt øh bedre køling men **skidt være** med det (YouTube)

Topologi: Ubetydelighedskonstruktionen

Tabel 4: Skema for ubetydelighedskonstruktionen

K	Adv	P	DP	være	MV	Adv
men		fred	nu	være	med det	
		Pyt			med det	lige nu
	Så	pis	da		med, hvordan [...]	
men		skidt		være	med det	
Og	dræber han dig, så	fred		være	med det!	

Kombinatorik: Ubetydelighedskonstruktionen

$$(K) + (\text{Adv}) + \left\{ \begin{array}{l} \text{pyt} \\ \text{skidt} \\ \text{fred} \\ \text{skide} \\ \text{blæse} \\ \text{pis} \\ \text{pjat} \end{array} \right\} + (\text{DP}) + (\text{være}) + \text{MV} + (\text{Adv})$$

Upålidelighedskonstruktionen

- Sætningsemner med *pjat*, *fis* mv. opfordrer til ikke at tage en referents synspunkt for seriøst; valensleddet henviser til den person der har ytret synspunktet, ikke til synspunktet selv
- Kan kombineres med *nu* og *da*

(26) Kender du det der med, at din veninde påstår, at hun ikke kan strikke og aldrig kommer til at lære det? **Pjat** med hende! (Instagram)

(27) A: okay, ja jeg må prøve, men er bare så elendig til sådan noget hihi
B: **Pjat** da med dig - du kan sagtens både kopiere i farver og sort hvid (rokken3.dk)

Upålidelighedskonstruktionen

- Konstruktionen er produktiv – bl.a. belæg med *pladder*, *sniksnak*, *vås*, *vrøvl*, *ævl* og *bævl*, *bullshit* mv.

(28) BULLSHIT med dig! (Facebook)

(29) Plidder pladder med ham (bryllupsklar.dk)

(30) "Sludder og vrøvl med dig," sagde en stor dreng, som kom forbi på sin knallert (O. L. Kierkegaard: *Gummitarzan*)

Topologi: Upålidelighedskonstruktionen

Tabel 5: Skema for upålidelighedskonstruktionen

K	Adv	P	DP	MV	?Adv
men	Så	pjat		med dig	
		pjat		med dem	
		Pjat	da	med dig	
	så	fis		med den importør	
		BULLSHIT		med dig!	

Kombinatorik: Upålidelighedskonstruktionen

$$(K) + (\text{Adv}) + \left\{ \begin{array}{l} \textit{pjat} \\ \textit{fis} \\ \textit{pis} \\ \textit{vås} \\ \textit{vrøvl} \\ \textit{sludder} \\ \textit{sniksnak} \\ \textit{bullshit} \\ \dots \end{array} \right\} + (\text{DP}) + \text{MV} + (? \text{Adv})$$

Ellipse?

- Er ubetydeligheds- og upålidelighedskonstruktionen i virkeligheden konstativer med elliptisk udeladt "begyndelse"?

(31) (~~Det er noget~~) skidt med det!

(32) (~~Det er noget~~) pjat med dig!

Ellipse?

- Er ubetydeligheds- og upålidelighedskonstruktionen i virkeligheden konstativer med elliptisk udeladt "begyndelse"?

(31) (~~Det er noget~~) skidt med det!

(32) (~~Det er noget~~) pjat med dig!

- Argumenter imod:
 - ① Dialogiske partiklers placering harmonerer ikke med ellipse (*skidt nu med det, pjat da med dig*)
 - ② (31) betyder ikke det samme som *skidt med det*
 - ③ Pyt optræder ikke uden for ubetydelighedskonstruktionen – regulativ partikel ligesom *hit*

- ① GDS om sætningsemner
- ② To slags sætningsemner
- ③ *Hit*-konstruktionen
- ④ *Pyt* og *pjat*
- ⑤ Opsamling

Væsentligste pointer

- **Teliske sætningsemner** med retningsudtryk: både regulative og konstative, både med nominalt og middelbart valensled
- **Regulative sætningsemner** med partikler, substantiver mv.: kun regulativ funktion, kun middelbart valensled
 - ① *Hit*-konstruktionen kommanderer til overdragelse af *med*-leddets referent (typisk konkret genstand)
 - ② Ubetydelighedskonstruktionen opfordrer til ikke at tage *med*-leddets referent for tungt (typisk situation)
 - ③ Upålidelighedskonstruktionen opfordrer til at ignorere *med*-leddets referents udsagn eller synspunkt (altid person)

Perspektiver

- Middelbare valensleds centralitet i dansk syntaks (jf. GDS, kap. XI; Nielsen, dette seminar)
- Konsekvenser for beskrivelsen af dialogiske partikler?
 - Kombinerbarhed ikke kun med imperativer (GDS, s. 1069-72), også med verbumløse regulativer – forudsætter dermed ikke tilstedeværelse af finit verbal (Christensen 2007: 133)
- Verbumløse regulativer overhovedet underbeskrevet i litteraturen om sproghandlinger (fx Sadock & Zwicky 1985)

Tak – og tillykke til fødselaren!

Sætningsemner uden *med* med regulativ funktion

- Der kan findes en del teliske sætningsemner med initialt nominalt valensled og tydelig regulativ funktion:
 - (33) Hænderne op!
 - (34) Maven ind!
 - (35) Fingrene af fadet!
 - (36) Nallerne væk!
- ... men er dette et mere eller mindre fast skema? Bestemt substantiv + telisk udtryk, valensleddet refererer til kropsdel

Med-led i ubetydelighedskonstruktionen

- Valensleddet i ubetydelighedskonstruktionen henviser næsten altid til en situation, som i (37); ved konkrete substantiver indbyder konstruktionen til neksual læsning, jf. (38)-(39):
 - (37) CHI: hov jeg kom til det igen
MOT: ja men skidt med **det** (CHILDES)
 - (38) Kald mig Oraklet. Og skidt med **vasen**. (OpenSubtitles)
 - (39) Og skidt pyt med **børnebørn**. Men vi havde nu håbet, du ville blive bollet tyk (OpenSubtitles)
- I (38) 'den ødelagte vase', i (39) 'de børnebørn som vi ikke får'

Pyt som interjektion

- "en interjektion, som bruges til foragt og spot" (Moth 1680-1709, *Pýt*)
- "Udraabsord, hvorved man udtrykker, at een er bleven ell. vil blive skuffet i sine Forventninger ell. Indbildninger" (Molbech, *Pyt!*)
- "udtr. for haan, foragt ell. overlegenhed; især som betegnelse for haanlig afvisning" (ODS, II. *pyt*)

(40) "See kun til! det bliver snart mørk Nat," sagde jeg –
"Pyt! i en Haandevending er det lys Dag"
(Bagges.DV.IX.187)

(41) "er Din Herre ogsaa virkelig forliebt i hende." – "Ja
pyt! En Doctor skulde befatte sig med at blive
forliebt!" (Skuesp.IV.486)

Pyt, interj. ← pyt, subst.?

- (42) wore been ere spredde hooss heluedis **pwtt** (Vormordsen, Sl. 141, 1528)
- (43) Men onde menniske kaster Gud nederste ned/ i dødens **pwt** oc i helffuedis affgrund (Pedersen, Sl. 55, 1531)
- (44) ... udi det store mørckheds **put.** (Judichær, *Prosodia Danica* [527], 1671)
- (45) Derfra med Glæde / Raaber han lydt: / Helvede! **pyt!** / Hvor er nu Seiren, du praled af? (Grundtvig, "Dag uden Mage", 1868)

Litteraturhenvisninger I

Christensen, M. H. & S. Gregersen. 2025. *Hit-konstruktionen i moderne dansk*. *Danske Talesprog* 25. 1–16.

<https://tidsskrift.dk/dansketalesprog/article/view/163949>.

Christensen, T. K. 2007. *Hyperparadigmer: En undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modussystemer*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter. (Ph.d.-afhandling).

Dahl, B. T. 1884. *Bidrag til dansk sætningslære*. København: Schubothé.

Den Danske Ordbog. 2003–. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Diderichsen, P. 1962. *Elementær dansk Grammatik*. 3. udg. København: Gyldendal.

Litteraturhenvisninger II

Hansen, E. & L. Heltoft. 2011. *Grammatik over det Danske Sprog* (= GDS). 3 bd. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Mikkelsen, K. 1911. *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg*. København: Lehmann & Stage.

Molbech, C. 1833. *Dansk Ordbog indeholdende det danske Sprogs Stammeord, tilligemed afledede og sammensatte Ord*. København: Gyldendal.

Moth, M. 1680-1709. Udkast til en Glosebog på Dansk og Latin og Latin og Dansk. København. <https://mothsordbog.dk/>.

Ordbog over det danske Sprog. 1918-1956. 28 bd. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <https://ordnet.dk/ods>.

Litteraturhenvisninger III

- Sadock, J. M. & A. M. Zwicky. 1985. Speech act distinctions in syntax. I T. Shopen (red.), *Language typology and syntactic description*, bd. 1, 155–196. Cambridge: Cambridge University Press.
- Westergaard, L. 2018. Direktive dynamisk-lokative sætningsemner: Opbygning, betydning og modificering. *Journal of Language Works* 3(2). 75–91.
<https://tidsskrift.dk/lwo/article/view/112505>.